

УДК 37.062

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2022/8-1/11>

О. Чуйко, д-р психол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0001-7088-0961

Є. Гладішко, асп.

ORCID ID: 0000-0001-7852-9500

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЗМІНА КОНТЕКСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК УМОВА ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуалізується питання створення безпечного освітнього середовища в сучасних умовах. Наводяться результати опитування педагогічних працівників закладів середньої освіти. Підтверджується гіпотеза про необхідність опанування педагогами компетентностей, пов'язаних із психосоціальною підтримкою учасників освітнього процесу. Зазначається, що найбільш незахищеним компонентом є фізична безпека, а психологічна безпека потребує поліпшення її змістових характеристик.

Ключові слова: безпечна освіта, безпечне освітнє середовище, педагогічна взаємодія, психолого-педагогічна взаємодія, психосоціальна підтримка.

Постановка проблеми. Безпека закладів освіти є надактуальною не лише в нашій країні, а й у державах всього світу. Державами, членами ООН у 2015 р. була запропонована Декларація про безпеку шкіл, яку Україна підписала у листопаді 2019 р. [1, с. 165]. У межах реалізації реформи "Нова українська школа" та програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2020–2025 рр. в Україні була прийнята концепція "Безпечна і дружня до дитини школа (БДДШ)", яка передбачала створення в кожній школі до 2025 р. сприятливого освітнього середовища, забезпечення компетентнісного навчання учнів і постійного підвищення кваліфікації педагогів. 2021 р. МОН України ініціював перевірку рівня безпеки й комфорту в закладах освіти, посилюючись на розроблений спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) в Україні онлайн інструмент моніторингу безпеки. Вбачалось, що інструмент дозволить перевірити санітарні умови школи, рівність можливостей для всіх учнів, якість освітнього процесу, а також наявність таких негативних явищ як насильство, булінг і кібербулінг, секстинг тощо.

Водночас, повномасштабна війна в Україні внесла свої корективи як у стратегію дій Уряду, так і в розуміння змісту безпекового середовища освітнього закладу. Відомо, що внаслідок вторгнення російських військ в Україну пошкоджено 2014 закладів освіти, 286 зруйновано повністю [2]; 60 % дітей змушені були стати внутрішньо переміщеними особами або біженцями [3, с. 18]. У березні 2022 р. на законодавчому рівні було внесено ряд змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану. Зокрема, ст. 57 Закону України "Про освіту" було доповнено положеннями, у яких передбачено, що держава повинна сприяти створенню безпечного освітнього середовища, здобуттю освіти, забезпечити функціонування освітнього процесу в найбільш безпечній формі для здоров'я та життя в умовах воєнного, надзвичайного стану або надзвичайної ситуації [4].

У липні 2022 р. Міністерство освіти і науки України спільно з Міністерством Внутрішніх справ анонсували про початок проєкту "Безпечне освітнє середовище в умовах війни", який має на меті забезпечення фізичного середовища безпеки (наявність і готовність бомбосховищ, обстеження прилеглих територій шкіл на наявність вибухонебезпечних предметів, тощо). Окрім того, проєкт передбачає створення різних навчальних курсів, мобільних додатків, Абетки з безпеки для школяра середньої школи, але, вочевидь, що проблема безпеки освітнього середовища в умовах війни, є проблемою комплексною.

Вона потребує врахування багатьох (зокрема нових) компонентів безпекової політики, яка б забезпечувала не лише фізичний чи "дидактичний" компонент, але й психолого-педагогічний.

Дослідники А. Гладкіх та А. Галій, досліджуючи особливості емоційного стану харківських школярів, які виїхали в інші міста або за кордон, виявили, що 3 % дітей мають поганий емоційний стан; 41 % – погіршений; 41 % – добрий емоційний стан; 15 % дітей – дуже добрий емоційний стан. Водночас, вони зауважують, що "більшість респондентів, у яких було виявлено погіршений емоційний стан, знаходяться в іншій області чи країні, ніж мешкали дотепер" [5, с. 102]. Порушене відчуття психологічної й емоційної безпеки в дитячому віці, неналежна увага до створення середовища безпеки у процесі освітньої соціалізації дитини, може в подальшому призвести до прояву травматичних симптомів або до посттравматичного стресового розладу, який деструктивно впливатиме на розвиток особистості й можливість її успішного функціонування в майбутньому [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функціонування освітнього процесу в умовах воєнного стану є для України маловивченою. Упродовж першої фази російсько-української війни з 2014 р. по 24 лютого 2022 р. процеси навчання дітей на окупованих територіях Криму, Донецької та Луганської областей здебільшого забезпечувалися управлінськими рішеннями з боку Міністерства освіти і науки та які, щонайперше, концентрувалося навколо проблеми можливостей навчання дітей в освітніх закладах на підконтрольних Україні територіях [7, 8]. Значна кількість наукових досліджень цього часу присвячена можливостям освітнього процесу для дітей, які на певний час виїжджали з так званих "сірих зон" у рекреаційні заклади з метою підвищення рівня психічного і фізичного здоров'я дитини, відновлення здатності дитини до життєдіяльності в соціальному середовищі [9, 10].

На цьому тлі науковці І. Трубавіна, Л. Рибалко, С. Каплун досліджували проблему шляхів впровадження Декларації безпеки шкіл у заклади освіти України. Ними визначено чотири основні наукові підходи в теорії педагогіки, "які можуть стати основою для системної протидії небезпеці в освіті для дітей силами педагогічних працівників" [11, с. 75]. Кожен із цих підходів має свої функції і шляхи впровадження. Перший підхід – миробудівництво і педагогіка ненасилля, проголошує необхідність трансформації поведінки, сприяння змінам у поведінці дітей, їхніх батьків, педагогів та інших працівників щодо

© Чуйко О., Гладішко Є., 2022

толерантності й культури миру. Другий – заснований на допомозі для самопомогі як самозахисту та навчання безпечній поведінці всіх працівників закладу освіти, дітей, їхніх батьків, розвитку критичного мислення та почуття відповідальності за власне життя. Третій – ризикоорієнтований підхід, може бути представлений "як паспорт безпеки закладу освіти", що загалом сприяє запобіганню надзвичайним ситуаціям та усуненню їхніх наслідків через освітню систему. Четвертий підхід базується на впровадженні стандартів освіти, чуттєвої до конфліктів і передбачає три етапи: усвідомлення та розуміння контексту, у якому здійснюється освіта; взаємодія між контекстом освіти та освітньою політикою, освітніми програмами; мінімізація негативного впливу та максимізація позитивного впливу [11, с. 75–77]. У свою чергу, дослідниця О. Поляк виділяє чотири нові стратегії управління освітнім закладом, які враховують особливості воєнного стану в нашій державі. Найпершою, на її думку, є стратегія А, яка забезпечує створення в освітньому закладі безпечного освітнього середовища, де враховуватимуться зміни традицій координації дій зі змінним зовнішнім середовищем, що ще раз підкреслює актуальність проблеми безпеки та взаємодії всіх учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. До інших стратегій авторка відносить: стратегію Б: розв'язання фінансово-господарських питань освітнього закладу в умовах обмеження матеріального забезпечення; стратегію В: прозорість громадського контролю за діяльністю закладу освіти; стратегію Г: гнучкість організації освітнього процесу та контролю за реалізацією освітніх програм зі збільшенням застосування освітніх цифрових технологій і стратегію Д: розвиток інформаційно-цифрової компетентності як чинника вдосконалення компетентності стратегічного управління закладом освіти [12, с. 541–542].

Звертаючись до зарубіжного досвіду організації безпечного середовища можна побачити, що їхні контексти часто диктуються особливостями і специфікою соціальних явищ у тих чи інших країнах. Зокрема, відомо, що США посідають перше місце в світі за розстрілами школярів [13] і, відповідно, їхні моделі та стратегії спрямовані на упередження *School shooting* (від англ. "шкільна стрілянина"). Автори статті В. Бутенко та Н. Волкова детально описують різні процедури та практики, які застосовуються у державних школах США: обшук учнів, застосування металодетекторів, блокування дверей, які обмежують доступ до шкільних кімнат, коридорів, школи, камери відеоспостереження, чергування та стеження під час занять, заборона паління, електронна система оповіщення про надзвичайну ситуацію у школі, анонімні повідомлення про загрози тощо [14, с. 240]. Натомість, канадська система забезпечення безпечного освітнього середовища спирається на обов'язки самого учня [14, с. 241–242] і базується на спроможності школи спрямувати цього учня навчанням самодисципліни та відповідальності.

У дослідженнях виокремлюються поняття "безпечного освітнього середовища" й "безпеки освіти". Якщо перший термін обов'язково включає фізичний компонент безпеки (про що, наприклад, описувалось вище), то термін "безпека освіти" вказує швидше на дидактичні та організаційні аспекти навчального процесу, яких має дотримуватися вчитель в умовах війни. Зокрема, дослідниці І. Крамаренко, Т. Корнілова та І. Сілютіна наголошують, що така освіта передбачає тісну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, а основними методами, які її забезпечують, є переважання асинхронної взаємодії педагога та здобувача освіти; відеороз'яснення,

презентації, інтерактивні лекції; онлайн-заняття, лояльність до дедлайнів та ін. [15, с. 201–202]. На нашу думку, автори спеціально зауважують на особливий "тісний взаємодії" педагогів з учнями, зазначаючи, що характер психолого-педагогічної взаємодії обов'язково має зазнати змін. Цей контакт має набути більш особистісного характеру, який спрямовуватиметься не стільки на "розпізнавання навчальних досягнень учня", стільки на психологічний фон його буття: емоції, почуття, настрої, поведінкові прояви тощо.

Підтвердженням припущення щодо необхідності зміни звичних професійних патернів в освітян, які працюють в умовах воєнного стану, є праця ізраїльських дослідників David Brody та Naomi L. Baum. Зокрема в ній аналізуються особистісні стратегії стійкості, які виробили вихователі дитячих садків, коли перебували в умовах постійної загрози хімічної війни та терористичних атак з боку Іраку [16, с. 9–31].

Означена проблема є важливою з огляду на розуміння шкільного середовища як фактору забезпечення й розвитку психологічного благополуччя дитини, яке в умовах військового стану, набуває особливої гостроти. "Ідеться про середовище, яке надає можливості для відчуття задоволеності життям і те, яким чином воно впливає на набуття позитивного досвіду дитиною" [17, с. 64].

Метою статті є опис результатів проведеного опитування, спрямованого на вивчення зміни контексту педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу в період війни.

Методи дослідження. Із метою реалізації мети дослідження, застосовувався комплекс наукових методів: теоретичні – аналіз, синтез, конкретизація, абстрагування, узагальнення, порівняння, моделювання та систематизація психолого-педагогічної, методичної літератури, нормативно-правових документів; емпіричні – опитування; математичні – частотний аналіз.

Дослідження проводилося онлайн, за допомогою Google Forms, методом випадкового вибору. Педагоги залучалися до участі в дослідженні через використання персонального запрошення. Усі досліджувані надали згоду брати участь у опитуванні, характер опитування – анонімний. Метод збору інформації – анкетне опитування, анкета містила 10 запитань закритого типу. У дослідженні взяли участь 100 педагогічних працівників (92 жінок, 8 чоловіків) із Чернігівської (42 %), Київської (39 %), Хмельницької (9 %), Тернопільської (4 %), Рівненської (6 %) областей. Репрезентативність вибірки може містити похибки, урахувавши зміни в місцезнаходженні вчителів після початку повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Перше питання анкети: "*Чи вважаєте ви, що в умовах воєнного стану ваша педагогічна взаємодія із учасниками освітнього процесу зазнала змін*", отримало такі відповіді: 34 % педагогів вважають, що їхня діяльність змінилася повністю, 59 % зазначають, що в певній мірі зміни відбулися, 1 % вказують на те, що їм складно відповісти, 5 % вважають, що у їхній педагогічній діяльності майже нічого не змінилося і 1 % стверджує, що їхня діяльність зовсім не змінилася. Отже, 6 % респондентів зазначають, що змін не відбулося, а більше 80 % відзначають, що педагогічна діяльність в умовах воєнного стану зазнала змін.

Відповідаючи на друге питання: "*Чи зіштовхувалися ви з потребою допомагати здобувачам освіти нормалізувати їхній психологічний та емоційний стан з початку війни?*", нами було отримано такі відповіді: 71 % педагогів зіштовхувалися з потребою допомогти здобувачам освіти нормалізувати їхній психологічний та

емоційний стан з початку війни, 12 % опитуваних зазначають, що їм важко відповісти на це питання й лише 17 % педагогів вказують на те, що вони не зіштовхувалися з такою потребою. Досить цікаво зауважити, що є педагоги, які не усвідомлюють, чи справді вони допомагали здобувачам освіти нормалізувати психологічний стан чи ні. Цей факт вказує на певну необізнаність або

неусвідомленість щодо існування навичок психосоціальної підтримки, яку часто педагогічні працівники не виокремлюють як спеціальні компетентності.

На питання "Якщо вам доводилося допомагати здобувачам освіти, то вкажіть із якими саме психоемоційними станами здобувачів освіти ви стикались" ми отримали дані, відображені на рис. 1.

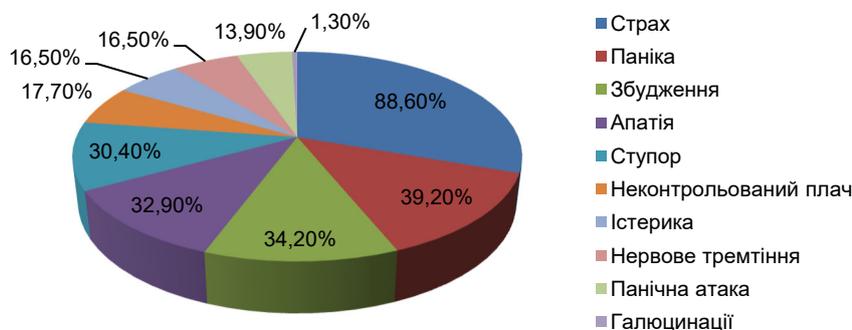

Рис. 1. Види емоційних станів, які виявляли педагоги в дітей (N = 100)

Як бачимо з рис. 1, найчастіше педагоги стикались із проявами страху у дітей (88,6 %); 39,2 % – панікою; 34,2 % – нервовим збудженням; 32,9 % – апатією; 30,4 % – ступором; 17,7 % – неконтрольованим плачем; 16,5 % – істерикою; 16,5 % – нервовим тремтінням, 13,9 % – панічними атаками, 1,3 % – галюцинаціями. Отже, підтверджується гіпотеза щодо появи нових психологічних нюансів у педагогічній взаємодії між вчителями й дітьми, у якій негативно забарвлений емоційний компонент відіграє дуже виразну роль.

Щодо запитання "Чи зіштовхувалися ви із потребою допомагати працівникам закладу освіти або батькам ваших здобувачів освіти нормалізувати їхній психоемоційний стан із початку війни?", 52 % респондентів відповіли ствердно; 34 % – ні, 14 % – зазначили, що їм важко відповісти. Отже, більшість педагогів зіштовхувалися з потребою допомогати іншим особам (зокрема батькам) нормалізувати їхній психоемоційний стан у процесі взаємодії, і знову констатується факт відсутності необхідних навичок і компетентностей.

Аналізуючи питання: "Чи потребували ви допомоги в нормалізації психоемоційного стану з початку війни?", ми з'ясували, що 49 % педагогів потребували такої допомоги щодо самого себе, 30 % не мали такої потреби і 21 % осіб зазначило, що їм важко відповісти на це питання. Ці дані підтверджують попередні результати щодо необхідності психологічної підтримки від оточуючих або фахівців. Це актуалізує проблему підвищення рівня психологічної культури педагогічного працівника та навчання його технікам само стабілізації, як першого кроку самопомоги. Водночас, менше половини педагогів – 43 % – відповіли, що їхній психоемоційний стан впливав і впливає на виконання професійних обов'язків, 18 % вказують на те, що їм важко відповісти на це питання і 39 % зазначають, що їхній психоемоційний стан ніяк не впливає на виконання професійної діяльності й ці речі між собою не взаємопов'язані.

На питання "Чи володієте ви правами/техніками/інструментами, які сприяють нормалізації/стабілізації психоемоційного стану здобувачів освіти, колег та батьків і себе особисто?" 5 % респондентів відповіли, що повною мірою, 34 % вказали, що знають і застосовують лише деякі аспекти, 57 % – покладаються на свій досвід і ситуацію і 4 % – не володіють такими інструментами

зовсім. Іншими словами, більше половини педагогів у ситуаціях необхідності підтримки інших покладаються не стільки на науково обґрунтовані методи доказової практики, скільки на свій власний досвід і інтуїцію.

Щодо питання "Чи потребуєте Ви спеціального навчання з теми психосоціальної допомоги та підтримки здобувачів освіти, колег, батьків і себе особисто в період війни?" 30 % педагогів відповіли, що так, 66 % зазначили, що деякою мірою і 4 % – ні. Лише незначна частина педагогів не зважає на необхідність навчання психосоціальної підтримки. Водночас, більшість педагогів зауважують, що такі знання та навички є необхідними в теперішній ситуації, бо сприятимуть не лише ефективному освітньому процесу, але й нормалізації власного психоемоційного стану. Водночас, 4 % респондентів зазначили, що керівництво закладу повинно організувати спеціальне навчання; 13 % відповіли, що таке навчання повинні здійснювати психолог або соціальний педагог закладу освіти; 62 % визнали, що навчання мають здійснювати запрошені спеціалісти, які розуміються на цій темі й мають відповідний досвід; 21 % педагогів вказали, що вони самі повинні навчатися шляхом відвідування різних онлайн і офлайн заходів. Більше половини опитуваних вказали, що таке навчання повинно проходити за керівництва відповідних спеціалістів, які розуміються на цій проблемі й темі. Загалом можна стверджувати про сформовану потребу у спеціальному навчанні та кваліфікації.

Інше питання спрямовувалося на рефлексію безпечного середовища в тих освітніх закладах, у яких працюють респонденти. Оцінювалися фізична, психологічна, соціальна, екологічна й інформаційна безпека за шкалою від 0 до 10, де 0 – умови повністю відсутні, а 10 – умови дотримуються повністю. Отримані дані відображені в табл. 1.

Отримані дані засвідчують, що найгірші показники стосуються фізичної безпеки освітніх закладів. Вона визначається наявністю/відсутністю в закладі придатного для перебування бомбосховища, обладнаних коридорів, класів, системи оповіщення про небезпеку, розроблених правил поведінки під час різних видів небезпек, зокрема воєнної. Більш того, розроблені на папері протоколи й алгоритми дуже часто нехтуються, відбуваються не в тій послідовності, на практиці займають набагато більше

часу, аніж у теорії. Так, наприклад, під час повітряної тривоги всі суб'єкти навчального процесу повинні протягом 2 хв перейти до укриття, але на практиці це займає 10–15, а то і 20 хв. Ба більше, постійні обстріли, сигнали

повітряної тривоги навіть за ідеальної захищеності фізичного простору в закладі освіти, все одно викликають суб'єктивне відчуття фізичної вразливості.

Таблиця 1

Оцінка педагогами показників безпечного освітнього середовища (N = 100)

Показник БОС	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Фізична безпека	17 %	17 %	9 %	4 %	17 %	7 %	9 %	8 %	7%	5%
Психологічна безпека	12 %	13 %	11 %	2 %	10 %	4 %	14 %	16 %	9%	9%
Соціальна безпека	8 %	11 %	13 %	1 %	3 %	5 %	9 %	11 %	17%	22%
Екологічна безпека	5 %	13 %	10 %	2 %	4 %	12 %	11 %	15 %	15%	13%
Інформаційна безпека	6 %	11 %	11 %	2 %	10 %	5 %	13 %	14 %	15%	13%

Середні оцінки отримали такі параметри як психологічна безпека, яка визначається відчуттям захищеності, підтримки, комфорту, яку надає весь персонал закладу учасника освітнього процесу з огляду на воєнну ситуацію; й соціальна безпека, що визначає гарантію права на здобуття освіти в закладі, сплату заробітних плат, стипендій, дотримання законодавчих прав на працю і відпочинок. Щодо екологічної безпеки, яка визначається дотриманням всіх санітарно-гігієнічних правил навчання та роботи, наявністю медичних аптечок у всіх класах, засобів гігієни у вбиральнях, доступом до медичної сестри й інформаційної безпеки, що характеризується наявним контролем якості інформації в закладі освіти, наявністю антивірусних систем на комп'ютерах, дотриманням прав про захист персональних даних, роботою з забезпечення проблем кібербулінгу та кіберзлочинів, то ці параметри оцінюються педагогами на більш високому рівні. Ця тенденція може пов'язуватися з тим, що ці безпекові аспекти впроваджувалися у країні поступово й реалізуються відповідно до дії законодавчих аспектів безпеки в інтернеті, карантинних умов навчання та базових правил санітарії й гігієни.

Висновки. Проведене дослідження показує, що війна й загалом ситуація воєнного стану у країні, суттєво впливає на характер освітнього процесу в закладах середньої освіти. Задекларовані в урядових документах вимоги до формування безпечного освітнього середовища в закладах освіти потребують урахування й розгортання відповідних політик не лише в частині забезпечення фізичної безпеки, але і психологічної. Педагоги вважають, що їхня взаємодія з іншими учасниками освітнього процесу зазнає змін, і ці зміни пов'язані насамперед із надмірно емоційними переживаннями, які демонструють діти, батьки, колеги у процесі педагогічної взаємодії. Навчальний процес відбувається в умовах надзвичайних стресів і навантажень, що відбивається на психічному стані вчителів і потребує додаткових ресурсів для його збалансування. Педагоги потребують освоєння нових компетентностей, пов'язаних із здобуттям навичок психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу, навчання здатностям, які раніше були прерогативою фахівців у галузі психічного здоров'я. Педагоги зіштовхуються із проявами кризових психоемоційних станів своїх учнів, серед яких найпоширеніші – страх, паніка, нервові збудження, апатія. У дослідженні виявлена проблема нездатності педагогів своєчасно й дієво реагувати на проявлені стани, що актуалізує потребу у спеціальному навчанні з проблеми нормалізації та стабілізації як власного психоемоційного стану, так і стану оточуючих людей. Вчителі схиляються до думки, що таке навчання мають проводити спеціалісти, які є фахівцями в галузі психічного здоров'я, меншу довіру вони виявляють у бік

працівників психологічної служби їхнього навчального закладу, і покладаються на фахових експертів у цій галузі.

Педагогічна взаємодія та її характер, на нашу думку, є складовим психологічної безпеки освітнього закладу, оскільки характер стосунків між вчителем і дитиною може гарантувати (або ж ні) – відчуття безпеки й захисту, душевного комфорту та психологічного благополуччя. Вивчення додаткових параметрів безпечного освітнього середовища показало, що психологічна та соціальна безпека є достатньо вираженими в досліджуваних освітніх закладах, на вищому рівні знаходяться екологічна й інформаційна безпека, натомість фізична безпека є найбільш "незахищеною" і потребує суттєвого доопрацювання в найближчій перспективі.

Перспективи дослідження. Перспектива подальшого дослідження полягає у вивченні компонентів безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану та найбільш ефективних соціально-педагогічних способах їхньої реалізації.

Список використаних джерел

- Рябовол Л. Т. Створення безпечного шкільного середовища в умовах збройних конфліктів як вимога/рекомендація ООН / Л. Т. Рябовол // Наукові записки. Серія: Право. – 2022. – Вип. 12. – С. 164–170.
- Сім мільйонів дітей війни в Україні. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://saveschools.in.ua>
- Калінічева Г. Захист освіти від військового втручання: історичні нариси та реалії сучасності / Г. Калінічева // Неперервна професійна освіта. – 2022. – Вип. 1 (70). – С. 18–30.
- Закон України від 15 березня 2022 року № 2126-ІХ "Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану". – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>
- Гладких А. М. Роль вчителя з тьюторськими компетентностями в освітньому процесі в умовах воєнного стану / А. М. Гладких, А. І. Галій // П'ята міжнародна конференція молодих учених: Харківський природничий форум (19–20 травня 2022 р., м. Харків): збірник тез. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – 2022. – С. 100–102.
- Твердохліб І. І. Польський досвід супроводу дітей з посттравматичним стресовим розладом внаслідок війни росії проти України / І. І. Твердохліб, В. Є. Коваленко // П'ята міжнародна конференція молодих учених: Харківський природничий форум (19–20 травня 2022 р., м. Харків): збірник тез. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – 2022. – С. 148–152.
- Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Порядку продовження навчання осіб, які навчалися у закладах вищої освіти, що розташовані на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях" № 74 від 19.01.2017.
- Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території автономної Республіки Крим та міста Севастополя, тимчасово окупованій території окремих районів Донецької та Луганської областей, території населених пунктів на лінії зіткнення" № 271 від 1 березня 2021 р.
- Чуйко О. В. Особливості організації психологічного супроводу дітей із зони воєнних дій у рекреаційному закладі: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.: Актуальні проблеми рекреаційної психології та педагогіки; за ред. С. М. Симоненко. – О. : видавець Букаєв Вадим Вікторович. – 2018. – С. 104–111.
- Симоненко С. М. Актуальні проблеми розвитку рекреаційної психології дитинства // Рекреаційна психологія дитинства: теорія і практика : монографія; за заг ред. С. М. Симоненко. – К. : "Центр учбової літератури", 2017. – С. 7–18.

11. Трубавіна І. М. "Декларація безпеки шкіл": шляхи впровадження в систему освіти України / І. М. Трубавіна та ін. // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2019. – Вип. 52. – С. 69–86.

12. Поляк О. В. Удосконалення компетентності стратегічного управління закладом освіти в умовах воєнного стану / О. В. Поляк // Міжнародний науковий журнал "Грааль науки". Секція XXIV. Педагогіка та освіта. – 2022. – № 14–15 (травень). – С. 538–543.

13. Напади на школи. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Напади_на_школи

14. Бутенко В. Е. Створення безпечного освітнього середовища: досвід США та Канади / В. Е. Бутенко, Н. В. Волкова // The XII International Science Conference "Topical tendencies of science and practice", December 07.10.2021. – Edmonton, Canada. – P. 239–243.

15. Крамаренко І. С. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану / І. С. Крамаренко та ін. // Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина"). – 2022. – № 4(9). – С. 192–205.

16. Brody D. Israeli Kindergarten Teachers Cope With Terror and War: Two Implicit Models of Resilience / D. Brody, N. L. Baum // Curriculum Inquiry. – 2007. – Vol. 37. – № 1. – P. 9–31.

17. Чуйко О. В. Психологічне благополуччя дитини: від методології оцінювання до прикладних практик / О. В. Чуйко // Вісн. Київ. нац. ун-ту: Соціальна робота. – 2021. – № 1(7). – С. 62–66.

References

1. Rjabovol L. T. Stvorennja bezpechnogo shkil'nogo seredovishha v umovah zbrojnih konfliktiv jak vimoga/rekomendacija OON / L. T. Rjabovol // Gaukovi zapiski. Serija: Pravo. – 2022. – Vipusk 12. – S. 164–170.

2. Sim mil'yoniv ditej viyny v Ukraini. – URL: <https://saveschools.in.ua>

3. Kalinicheva G. Zahist osviti vid vijs'kovogo vtruchannja: istorichni narisi ta realii suchasnosti / G. Kalinicheva // Nepererвна profesijna osvita. – 2022. – Vipusk # 1 (70). – S. 18–30.

4. Zakon Ukrainy vid 15 bereznya 2022 roku № 2126-IX "Pro vnesennja zmin do deyakih zakoniv Ukrainy shchodo derzhavnykh harantij v umovakh voyennogo stanu, nadzvychajnoyi sytuatsiyi abo nadzvychajnoho stanu". – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>

5. Gladkih A. M. Rol' vchitelja z t'jutors'kimi kompetentnostjami v osvitn'omu procesi v umovah voennogo stanu / A. M. Gladkih, A. I. Gaij // P'jata mizhnarodna konferencija molodih uchenih: Harkivs'kij prirodnicij forum (19–20 travnja 2022 r., m. Harkiv): zbirnik tez. – Harkiv: HNPU imeni G. S. Skovorodi. – 2022. – S. 100–102.

6. Tverdohlib I. I. Pol'skij dosvid suprovodu ditej z posttravmatichnim stresovim rozladom vnaslidok vjni rosii proti Ukraini / I. I. Tverdohlib, V. E. Kovalenko // P'jata mizhnarodna konferencija molodih uchenih: Harkivs'kij prirodnicij forum (19–20 travnja 2022 r., m. Harkiv): zbirnik tez. – Harkiv: HNPU imeni G. S. Skovorodi. – 2022. – S. 148–152.

7. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy "Pro zatverdzhennja Poryadku prodovzhennja navchannja osib, yaki navchalysya u zakladakh vyshchoyi osvity, shcho rozstashovani na tymchasovo okupovanykh terytoriyakh u Donets'kij ta Luhans'kij oblastiakh" № 74 vid 19.01.2017.

8. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy "Pro zatverdzhennja poryadku pryomu dlya zdobuttja vyshchoyi, fakhovoyi peredvyshchoyi ta profesijnoyi (profesijno-tehnicnoyi) osvity osib, yaki prozhyvayut na tymchasovo okupovaniy terytoriyi avtonomnoyi Respubliky Krym ta mista Sevastopolya, tymchasovo okupovaniy terytoriyi okremykh rayoniv Donets'koyi ta Luhans'koyi oblastey, terytoriyi naselennykh punktiv na liniyi zitknennya" № 271 vid 1 bereznya 2021 r.

9. Chuyko O. V. Osoblyvosti orhanizatsiyi psykholohichnoho suprovodu ditej iz zony voyennykh diy u rekreatsijnomu zakladi: materialy V Mizhnarodnoyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi: Aktual'ni problemy rekreatsijnoyi psykholohiyi ta pedahohiky/ za red. S. M. Symonenko. Odesa: vydavets' Bukayev Vadym Viktorovych. – 2018. – S.104–111.

10. Symonenko S. M. Aktual'ni problemy rozvytku rekreatsijnoyi psykholohiyi dytynstva // Rekreatsijna psykholohiya dytynstva: teoriya i praktyka. Kol. Monohrafiya / za zah red. S. M. Symonenko. – K. : "Tsentr uchbovoyi literatury", 2017. – S. 7–18.

11. Trubavina I. M. "Deklaracija bezpeki shkil": shljahi vprovadzhennja v sistemu osviti Ukraїni / I. M. Trubavina, L. S. Ribalko, S. O. Kaplun // Zasobi navchal'noї ta nauково-doslidnoї roboti. – 2019. – Vip. 52. – S. 69–86.

12. Poljak O. V. Udoshonalennja kompetentnosti strategichnoho upravlinnja zakladom osviti v umovah voennogo stanu / O. V. Poljak // Mizhnarodnij naukovij zhurnal "Graal' nauki". Sekcija HHIV. Pedagogika ta osvita. – 2022. – # 14–15 (traven'). – S. 538–543.

13. Napady na shkoly. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Napady_na_shkoly

14. Butenko V. E. Stvorennja bezpechnogo osvitn'ogo seredovishha: dosvid SShA ta Kanadi / V. E. Butenko, N. V. Volkova // The XII International Science Conference "Topical tendencies of science and practice", December 07.10.2021. – Edmonton, Canada. – R. 239–243.

15. Kramarenko I. S. Adaptacija distancijnogo navchannja u vishij shkoli do umov voennogo stanu / I. S. Kramarenko, T. L. Kornisheva, I. O. Siljutina // Perspektivi ta innovacii nauki (Serija "Pedagogika", Serija "Psihologija", Serija "Medicina"). – 2022. – № 4(9). – S. 192–205.

16. Brody D. Israeli Kindergarten Teachers Cope With Terror and War: Two Implicit Models of Resilience / D. Brody, N. L. Baum // Curriculum Inquiry. – Vol. 37. – № 1, Mar. – 2007. – P. 9–31.

17. Chuyko O. V. Psykholohichne blagopoluchchja dytyny: vid metodolohiyi otsinyuvannya do prykladnykh praktyk / O. V. Chuyko // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu: Sotsialna robota. – 2021 – №1(7). – S. 62–66.

Надійшла до редакції 20.09.22
Рецензовано 30.10.22

O. Chuiko, Doctor of Psychology, Professor
ORCID ID: 0000-0001-7088-0961
Ye. Hladyshko, PhD-student
ORCID ID: 0000-0001-7852-9500
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CHANGING THE CONTEXT OF PEDAGOGICAL INTERACTION AS A CONDITION FOR THE ORGANIZATION OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

The article updates the issue of creating a safe educational environment in the conditions of martial law, considers the main approaches that contribute to safety in education: peacebuilding and pedagogy of nonviolence, assistance for self-help as self-defense and teaching safe behavior; risk-oriented; implementation of conflict-sensitive education standards. The focus of the research is the peculiarities of pedagogical interaction between teachers and students in April–May 2022, which underwent significant changes due to the military situation in Ukraine and the forced change in the format of the educational process. The results of a survey of teaching staff of secondary education institutions (100 respondents) from 5 regions of Ukraine: Chernihiv, Kyiv, Khmelnytskyi, Ternopil and Rivne regions are given. The hypothesis about the need for teaching staff to acquire additional competencies related to providing psychosocial support to participants in the educational process, self-help and recovery methods is confirmed. It is noted that among all the components of a safe educational environment: physical (equipped and suitable bomb shelter, equipped corridors, classrooms, there is a system of warning about danger, developed rules of behavior during various types of danger, including military), social (guarantee of rights for obtaining an education at the institution, payment of wages, scholarships, compliance with the legal rights to work and rest), psychological (the feeling of security, support, comfort provided by all the staff of the institution to the participants of the educational process in view of the war situation), environmental (observance of all sanitary – hygienic rules of study and work, availability of first-aid kits in all classes, hygiene products in restrooms, access to a nurse), information (available information quality control in the educational institution, availability of anti-virus systems on computers, compliance with the rights to protect personal data, work to ensure the problems of cyberbullying and cybercrime), the most vulnerable it is physical security, and psychological safety needs improvement in its content characteristics, including by changing the content of pedagogical interaction at the "teacher-student-parent" levels.

Keywords: safe education, safe educational environment, pedagogical interaction, psychological-pedagogical interaction, psychosocial support.